

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПОЛІСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет права, публічного
управління та національної безпеки
Кафедра економічної теорії,
інтелектуальної власності та
публічного управління

Кваліфікаційна робота
на правах рукопису

БАРАНІВСЬКИЙ ДМИТРО ОЛЕКСАНДРОВИЧ
(прізвище, ім'я, по батькові здобувача вищої освіти)

УДК 338.45:620.9
(індекс)

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

**ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В КОНТЕКСТІ
БЕЗПЕКИ РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД**

(тема роботи)

281 «Публічне управління та адміністрування»

(шифр і назва спеціальності)

Подається на здобуття освітнього ступеня бакалавр
кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання
ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне
джерело

Д. О. БАРАНІВСЬКИЙ

(підпис, ініціали та прізвище здобувача вищої освіти)

Керівник роботи

ЯКОБЧУК Валентина Павлівна

(прізвище, ім'я, по батькові)

кандидат економічних наук, професор

(науковий ступінь, вчене звання)

Житомир – 2025

Висновок кафедри економічної теорії, інтелектуальної власності та публічного управління

за результатами попереднього захисту: **БАРАНІВСЬКОГО Дмитра Олександровича** допущено до захисту

Протокол засідання кафедри економічної теорії, інтелектуальної власності та публічного управління № ____ від «____» червня 2025 р.

Завідувач кафедри економічної теорії, інтелектуальної власності та публічного управління

к.е.н., професор
(науковий ступінь, вчене звання)

(підпис)

Якобчук В.П.
(прізвище, ім'я, по батькові)

«____» червня 2025 р.

Результати захисту кваліфікаційної роботи

Здобувач вищої освіти **БАРАНІВСЬКИЙ Дмитро Олександрович** захистив
(прізвище, ім'я, по батькові)

кваліфікаційну роботу з оцінкою:

сума балів за 100-бальною шкалою _____

за національною шкалою _____

Секретар ЕК

(науковий ступінь, вчене звання)

(підпис)

Прут А.О.
(прізвище, ім'я, по батькові)

АНОТАЦІЯ

БАРАНІВСЬКИЙ Д. О. Державна політика протидії корупції в контексті безпеки розвитку територіальних громад. – Кваліфікаційна робота на правах рукопису. Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня бакалавр за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування». – Поліський національний університет, 2025.

У кваліфікаційній роботі досліджено державну політику протидії корупції як важливий чинник забезпечення безпеки та сталого розвитку територіальних громад. Проаналізовано поняття корупції, її форми, причини поширення на місцевому рівні, а також вплив корупційних проявів на ефективність управління, довіру громадян та інвестиційну привабливість громад. Особливу увагу приділено чинній нормативно-правовій базі, інституційним механізмам запобігання корупції та практикам прозорого врядування в Україні та за кордоном. На основі аналізу корупційних ризиків у системі місцевого самоврядування визначені загрози для безпеки територіальних громад. Запропоновано практичні рекомендації щодо вдосконалення державної антикорупційної політики на місцевому рівні, зокрема через впровадження електронного врядування, посилення громадського контролю та підвищення кваліфікації посадових осіб. Результати дослідження можуть бути використані органами державної влади, органами місцевого самоврядування та громадськими організаціями для підвищення ефективності антикорупційної політики та забезпечення безпечного розвитку територіальних громад.

Ключові слова: корупція, ризики, державна політика, протидія, безпека, розвиток, територіальна громада, стратегія.

SUMMARY

BARANIVSKYI D. State policy of combating corruption in the context of security of development of territorial communities. Qualification work for a bachelor's degree in speciality 281 «Public Administration and Management». – Polissia National University, 2025.

The qualification work examines the state policy of combating corruption as an important factor in ensuring the security and sustainable development of territorial communities. The author analyses the concept of corruption, its forms, reasons for its spread at the local level, as well as the impact of corruption on the effectiveness of governance, public trust and investment attractiveness of communities. Particular attention is paid to the current regulatory framework, institutional mechanisms for preventing corruption and transparent governance practices in Ukraine and abroad. Based on the analysis of corruption risks in the system of local self-government, the author identifies threats to the security of territorial communities. Practical recommendations for improving the state anti-corruption policy at the local level are proposed, in particular through the introduction of e-governance, strengthening public control and professional development of officials. The results of the study can be used by public authorities, local self-government bodies and non-governmental organisations to improve the effectiveness of anti-corruption policy and ensure the safe development of territorial communities.

Keywords: corruption, risks, public policy, counteraction, security, development, territorial community, strategy.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ	8
1.1. Суть, основні форми та наслідки корупції	8
1.2. Теоретико-методологічне обґрунтування сучасної антикорупційної політики держави	11
1.3. Особливості реалізації державної політики протидії корупції в умовах переходу до міжнародних стандартів добročесності	14
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ МЕХАНІЗМІВ РЕАЛІЗАЦІЇ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ В ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАДАХ УКРАЇНИ	18
2.1. Основні виклики для безпеки розвитку територіальних громад в умовах зростання корупційних ризиків	18
2.2. Діагностика проблем та інструментів реалізації антикорупційної політики в територіальних громадах	20
2.3. Інституційні механізми виявлення та запобігання корупції у громадах	23
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ РЕАЛІЗАЦІЇ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В КОНТЕКСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ	28
3.1. Імплементация зарубіжного досвіду побудови стратегій антикорупційної політики на рівні місцевого самоврядування	28
3.2. Цифровізація надання адміністративних послуг в територіальних громадах як основа запобігання корупції	32
ВИСНОВКИ	36
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	38
ДОДАТКИ	42

ВСТУП

Актуальність дослідження. Завершальний етап децентралізації визначається посиленням ролі місцевого самоврядування у питаннях протидії корупції, тому якість реалізації державної антикорупційної політики набуває особливої актуальності для безпечного існування територіальних громад. Корупція істотно гальмує соціально-економічний розвиток, підриває довіру громадян до влади, знижує ефективність управління ресурсами та створює загрози для безпеки як національного, так і місцевого рівнів. Особливо гостро ці проблеми проявляються в територіальних громадах, які часто залишаються уразливими до корупційних ризиків через обмеженість адміністративних ресурсів, недостатній рівень контролю та низьку правову культуру. Отже, державна антикорупційна політика покликана не лише боротися з уже виявленими правопорушеннями, але й створювати умови для запобігання корупції шляхом підвищення прозорості, забезпечення належного контролю, підзвітності посадовців та активної участі громадян у процесах управління.

У цьому контексті формування безпечного середовища для розвитку територіальних громад є одним із стратегічних завдань держави. Актуальність обраної теми, також зумовлена необхідністю комплексного підходу до аналізу взаємозв'язку між ефективністю антикорупційної політики та рівнем безпеки розвитку громад. Попри наявність дієвих інституцій, що займаються боротьбою з корупцією, практична реалізація державної політики на місцевому рівні часто є фрагментарною та малоефективною. Тому, діяльність органів місцевого самоврядування, повинна вирізнятись зростанням значущості антикорупційних заходів у контексті побудови прозорого, відповідального й ефективного управління територіальними громадами. Корупція є суттєвим викликом для держави, оскільки вона знижує довіру громадян до органів влади, перешкоджає економічному зростанню, погіршує якість публічних послуг і підриває безпеку і можливості для розвитку територіальних громад.

Мета роботи – дослідити особливості реалізації державної політики протидії корупції в Україні в контексті забезпечення безпеки та сталого розвитку територіальних громад, визначити існуючі проблеми подолання корупції, нові корупційні ризики та запропонувати шляхи їх подолання. На основі мети роботи було визначено *завдання дослідження*:

- розкрити сутність, зміст і форми прояву корупції;
- проаналізувати правові та організаційні засади державної політики у сфері протидії корупції;
- виявити основні корупційні ризики у сфері місцевого самоврядування;
- оцінити вплив корупції на безпеку розвитку територіальних громад;
- розробити рекомендації щодо удосконалення державної політики з урахуванням безпеки розвитку громад;
- вивчити світовий досвід у сфері протидії корупції на місцевому рівні.

Об'єкт дослідження – процес реалізації державної політики протидії корупції на місцевому рівні. *Предмет дослідження* – актуальні питання удосконалення механізмів реалізації антикорупційної політики в контексті забезпечення безпеки розвитку територіальних громад.

Методи дослідження включають монографічний та порівняльний методи, системний підхід, елементи соціологічного аналізу та емпіричне узагальнення практичних кейсів, включаючи загальнонаукові та спеціальні методи. Використано методи аналізу та синтезу для узагальнення теоретичних аспектів антикорупційної політики, правовий метод для аналізу міжнародного досвіду, статистичний аналіз для оцінки впливу корупції на громади, експертний метод для розробки практичних рекомендацій.

Наукова новизна роботи полягає в обґрунтуванні комплексного підходу до протидії корупції на рівні територіальних громад з урахуванням чинників безпеки, управлінської спроможності та суспільної участі.

Практична значущість полягає у можливості використання напрацьованих рекомендацій у процесі реалізації антикорупційних стратегій на

рівні місцевих органів влади, організацій громадянського суспільства та представників професійної спільноти.

Апробація дослідження здійснювалась на міжнародних науково-практичних конференціях результатом чого є дві публікації.

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. У першому розділі розглядаються теоретичні аспекти антикорупційної політики. У другому розділі здійснюється аналіз механізмів реалізації цієї політики в територіальних громадах. Третій розділ присвячено розробці пропозицій щодо вдосконалення антикорупційної політики з використанням міжнародного досвіду.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ

1.1. Суть, основні форми та наслідки корупції

У Великому тлумачному словнику сучасної української мови корупцію трактують як використання посадовою особою свого службового становища для власного збагачення, а також як підкупність і продажність урядовців та громадських діячів [3]. Юридичний словник подає визначення корупції як форми зловживання владою, що супроводжується підкупом посадових осіб, а також як процес використання службових повноважень посадовою особою для власного збагачення через хабарі та підкуп. На основі етимологічного значення терміну «корупція» можна виділити ключові ознаки цього явища, а саме, вона здійснюється спеціальним суб'єктом права, посадовою особою, в межах службового становища, шляхом використання посадових повноважень, є формою зловживання владою та має на меті особисте збагачення [35].

У науковій юридичній літературі корупція розглядається як соціально-правове або кримінологічне явище, яке охоплює сукупність суспільно небезпечних діянь. Ці діяння можуть бути як криміналізованими, так і такими, що, незважаючи на їх протиправність, не визнаються кримінальними у межах конкретної держави, хоча в міжнародній практиці вони вважаються незаконними [14]. О. В. Терещук вказує на два аспекти корупції. По-перше, це протиправні дії посадових осіб, спрямовані на особисте збагачення. По-друге, це стійкі зв'язки між владно-управлінськими структурами та злочинним середовищем, які сприяють протиправній діяльності через використання службових повноважень. Незважаючи на виокремлення цих аспектів, науковець підсумовує сутність корупції як використання посадових повноважень для задоволення особистих інтересів [32].

Е. В. Невмережицький визначає корупцію як соціально небезпечне явище, що охоплює систему негативних поглядів, настанов і дій службових осіб у різних інституціях. Ці дії спрямовані на задоволення особистих, групових або корпоративних інтересів за рахунок використання службового становища всупереч суспільним і державним інтересам. Науковець наголошує на широкому колі суб'єктів корупційних правопорушень, включаючи посадових осіб державних і недержавних установ, політичних партій та громадських організацій [19]. В. В. Нонік зазначає, що корупція є негативним явищем, яке «отрує» суспільне життя. Вона залишається однією з найгостріших проблем у системі державної влади, гальмує її розвиток, а протидія корупції ускладнюється недостатнім розумінням її причин [20].

В працях К. М. Рудого підкреслюється, що корупція є складним соціальним явищем, яке впливає на всі аспекти розвитку суспільства та держави, загрожуючи демократії, правам людини, принципу верховенства права, легітимності інститутів та соціальній справедливості [31]. Д. В. Костенко розглядає корупцію як соціальне явище, що має негативний вплив на політичний і соціально-економічний розвиток. Він аналізує корупцію з трьох перспектив: соціальної, політичної та психологічної, пропонуючи комплексний підхід до її вивчення [13].

Підсумовуючи наведені визначення, можна виділити такі ключові ознаки корупції, ми бачимо, що це суспільно небезпечне явище, в ньому беруть участь посадові особи, вона має спрямованість на задоволення особистих або корпоративних інтересів, пов'язана з використанням службових повноважень. Усі дослідники сходяться на тому, що корупція завдає значної шкоди суспільним відносинам у політичній, економічній і культурній сферах, підкреслюючи її соціальну негативність. Корупція є системним явищем, яке зачіпає як державні, так і недержавні структури. Вона виникає на перетині інтересів влади, бізнесу та громадян, особливо в умовах слабого контролю, неефективного управління та низької правової культури.

Основні форми корупції, виходячи зі світової практики та відповідно до українського законодавства включають:

- хабарництво (підкуп) – надання чи отримання неправомірної вигоди за виконання або невиконання певних дій (наприклад, видача дозволу, ухилення від відповідальності, сприяння у тендерах тощо);
- зловживання владою або службовим становищем – використання повноважень всупереч інтересам служби з метою отримання вигоди;
- конфлікт інтересів – прийняття рішень в умовах, коли особисті інтереси особи суперечать її службовим обов'язкам;
- неправомірне збагачення – набуття активів, вартість яких істотно перевищує законні доходи особи, без можливості підтвердження джерел їх походження;
- кумівство, протекціонізм (неформальні зв'язки) – призначення чи просування осіб на посади за родинними, дружніми чи іншими особистими зв'язками;
- використання державного майна чи ресурсів у приватних інтересах – наприклад, використання службового транспорту чи бюджетних коштів для особистих потреб;
- маніпуляції з державними закупівлями – створення умов для перемоги «своїх» компаній або штучне завищення вартості послуг і товарів [35].

Наслідки корупції є багатовимірними та надзвичайно небезпечними як на рівні держави, так і на рівні територіальних громад, вони носять негативний вплив на економіку, так як викликають втрати бюджетних коштів, приводять до зниження інвестиційної привабливості, гальмують економічне зростання та збільшують можливості зростання «тіньового» сектору. Корупція викликає ряд соціальних проблем, знижує рівень довіри до влади, викликає почуття соціальної несправедливості і нерівності, поширення апатії та правового нігілізму серед громадян та зменшує якість публічних послуг (освіта, охорона здоров'я, інфраструктура).

До негативних політичних наслідків слід віднести дискредитацію демократичних інститутів, послаблення легітимності влади, посилення авторитарних тенденцій, маніпуляції виборчим процесом. Також, корупція приводить до безпекових наслідків, підриваючи державну та регіональну безпеку, загрожуючи територіальній цілісності (через підкуп, саботаж, зраду), дестабілюючи діяльність інституцій місцевого самоврядування. Корупція на місцевому рівні, у територіальних громадах, особливо небезпечна, оскільки вона безпосередньо впливає на якість життя населення, ефективність використання бюджетних ресурсів, стан інфраструктури та розвиток місцевої економіки.

1.2. Теоретико-методологічне обґрунтування сучасної антикорупційної політики держави

Проблема попередження та боротьби з корупцією тривалий час перебуває в центрі уваги науково-практичних конференцій і відкритих брифінгів. Вона залишається однією з найгостріших тем сьогодення. Корупція, як загальновідомо, гальмує економічний розвиток країни й негативно впливає на рівень життя громадян. Експерти стверджують, що щороку Україна втрачає через корупцію понад 900 мільярдів гривень. У міжнародному рейтингу Індексу сприйняття корупції (CPI) за 2022 рік Україна зайняла 116-те місце серед 180 держав, набравши 33 бали зі 100 можливих. Це свідчить про те, що нинішні заходи, спрямовані на запобігання й боротьбу з корупцією, не забезпечують значних позитивних результатів і не є достатньо ефективними у подоланні цього виду злочинності [21].

Такий стан речей пояснюється низкою чинників як внутрішнього, так і міжнародного характеру. Після початку повномасштабного вторгнення Російської Федерації 24 лютого 2022 року Україна спрямувала основні зусилля на боротьбу за своє існування, зосередившись на подоланні нових викликів. У

Методичних рекомендаціях Міністерства юстиції України «Запобігання і протидія корупції в державних органах та органах місцевого самоврядування» зазначається, що одним із ключових аспектів сучасної правової політики є реформування системи запобігання і протидії корупції. Досягнення успіху в цьому процесі є важливою передумовою для формування довіри до влади, зростання економіки та підвищення добробуту населення [16].

«Протидія корупції» – це конкретне втілення антикорупційної політики, яка визначає ідеологічні та стратегічні підходи до вирішення цієї проблеми. Водночас антикорупційна політика – це реакція на реальні або прогнозовані корупційні явища в державі. Таким чином, антикорупційна політика держави є безперервною, цілеспрямованою, системною діяльністю, яка здійснюється в тісній взаємодії з громадянським суспільством. Вона включає розробку, вдосконалення та впровадження стратегічних і тактичних заходів, спрямованих на усунення причин і умов корупції, посилення юридичної відповідальності за корупційні правопорушення та формування антикорупційної культури [15].

Державна політика у сфері боротьби з корупцією охоплює такі напрями: стратегічний підхід, удосконалення законодавства, залучення громадськості, антикорупційна діяльність державних органів і структур громадянського суспільства. У 2022 році одним із важливих кроків у державній антикорупційній політиці стало ухвалення Антикорупційної стратегії до 2025 року та розробка Державної антикорупційної програми на 2023-2025 роки для її реалізації. Прийняття цієї стратегії було однією з вимог для отримання Україною статусу кандидата на членство в ЄС. Документ слугує дорожньою картою для координації роботи всіх державних органів у боротьбі з корупцією [7].

Основними принципами антикорупційної політики на 2023–2025 роки визначено: оптимізацію функцій держави та місцевого самоврядування; цифрову трансформацію, прозорість діяльності органів влади та відкритість даних; створення зручних і законних альтернатив існуючим корупційним практикам; невідворотність покарання за корупційні правопорушення;

формування суспільної нетерпимості до корупції й утвердження культури доброчесності [2].

Наступним важливим етапом стало затвердження Кабінетом Міністрів Державної антикорупційної програми на 2023–2025 роки, яка містить понад 1700 заходів у 15 сферах для зменшення рівня корупції та забезпечення доброчесності [8].

Законодавча складова антикорупційної політики охоплює ухвалення та вдосконалення нормативно-правових актів, спрямованих на мінімізацію корупційних ризиків. До основних документів належать: Закон України «Про запобігання корупції» № 1700-VII, Закон України «Про Національне антикорупційне бюро України» № 1698-VII, а також міжнародні договори, ратифіковані Україною [8]. Громадськість відіграє важливу роль у контролі за боротьбою з корупцією, здійснює експертизу нормативних актів і слідкує за їх дотриманням. Це забезпечується через діяльність таких структур, як Рада громадського контролю при НАБУ та Громадська рада при Національному агентстві [10].

У процесі боротьби з корупцією ключову роль відіграють органи державної влади. Їх діяльність полягає у запобіганні, виявленні, розслідуванні, припиненні та розкритті корупційних і пов'язаних із ними кримінальних правопорушень, а також у недопущенні їх повторного вчинення. Основні функції у цій сфері покладені на Національне антикорупційне бюро України (НАБУ), яке виконує спеціальні завдання, зокрема боротьбу з корупцією серед високопосадовців. У 2022 році діяльність НАБУ дозволила викрити 413 осіб, причетних до корупційних правопорушень. Попри складнощі, спричинені війною, НАБУ спільно з прокурорами Спеціалізованої антикорупційної прокуратури (САП) забезпечило викриття корупційних схем у ключових сферах життєдіяльності держави [10].

Ще одним важливим суб'єктом у боротьбі з корупцією є Державне бюро розслідувань (ДБР). Воно зосереджене на розкритті, припиненні та розслідуванні кримінальних правопорушень у межах своєї компетенції. За

результатами діяльності ДБР у 2022 році до суду було направлено 293 обвинувальні акти щодо корупційних злочинів, що спричинило притягнення до відповідальності 362 осіб [28].

Підсумовуючи вищенаведене, можна зробити висновок, що проблема запобігання і протидії корупції є однією з найважливіших для держави. Проведений аналіз свідчить про необхідність посилення зусиль у цій сфері. Хоча державні органи впроваджують значний комплекс заходів для боротьби з корупцією, статистичні дані та соціологічні дослідження підтверджують, що проблема залишається актуальною, а масштаби корупції не скорочуються.

Війна створює додаткові виклики для боротьби з корупцією, але водночас підкреслює її важливість. Неодноразово в інформаційному просторі публікувалися дані про зловживання посадовими особами у державній сфері, що свідчить про недотримання принципів доброчесності. Такі факти вказують на необхідність продовження роботи над удосконаленням антикорупційної політики. Основною метою має бути зниження рівня корупції у всіх сферах суспільного життя та підвищення довіри громадян до державних інституцій [6].

1.3. Особливості реалізації державної політики протидії корупції в умовах переходу до міжнародних стандартів доброчесності

Реформа децентралізації в Україні дала територіальним громадам більше автономії у прийнятті рішень, розпорядженні фінансовими ресурсами та управлінні майном. Водночас, ця автономія супроводжується зростанням корупційних ризиків, особливо у сферах публічних закупівель, розподілу землі, будівництва, надання адміністративних послуг та бюджетного планування. У зв'язку з цим, виникає необхідність адаптувати державну антикорупційну політику до умов місцевого самоврядування та забезпечити її відповідність міжнародним стандартам доброчесності, прозорості та підзвітності.

До основних міжнародних стандартів і рекомендацій у сфері антикорупційної політики належать:

- Конвенція ООН проти корупції (UNCAC) – визначає принципи прозорості, належного врядування, декларування доходів, захисту викривачів, участі громадськості;
- Стандарти GRECO (Група держав проти корупції Ради Європи) – вимагають ефективної профілактики корупції, прозорості державного управління та посилення контролю з боку громадськості;
- Антикорупційні керівні принципи OECD (Організація економічного співробітництва і розвитку) – акцентують на запобіганні конфлікту інтересів, етичній поведінці службовців, прозорості бюджетного процесу;
- Міжнародні практики доброго врядування (Good Governance) – передбачають відкритість даних, доступ громадян до інформації, публічну звітність та широке громадське обговорення управлінських рішень [16].

Багато громад не мають достатніх ресурсів або кадрового потенціалу для ефективної реалізації антикорупційної політики. Часто відсутні фахівці з юридичної або антикорупційної експертизи, а посадовці не проходять систематичного навчання щодо етики, запобігання конфлікту інтересів чи фінансового контролю. Попри зобов'язання щодо відкриття даних (наприклад, бюджету, майна, рішень ради), багато громад не дотримуються стандартів публічності. Сайти ТГ часто не містять актуальної інформації, а громадяни не мають реальних інструментів для участі у прийнятті рішень. Громадські ради, антикорупційні комісії або інші форми залучення громадськості працюють формально або взагалі не створюються. Це знижує ефективність нагляду за діяльністю влади та сприяє безкарності зловживань [21].

Навіть з урахуванням роботи електронної системи ProZorro, на рівні громад зберігаються практики «договорняків», маніпуляцій з обґрунтуванням цін, дроблення закупівель для уникнення конкуренції. Відсутність належного контролю призводить до втрат коштів громади. Тому, важливими кроками переходу до міжнародних стандартів є запровадження локальних

антикорупційних програм Згідно із Законом України «Про запобігання корупції», громади можуть ухвалювати локальні антикорупційні програми. Деякі ТГ вже реалізують такі документи з акцентом на доброчесність, етичні кодекси, внутрішній контроль і прозоре управління ресурсами [26].

Використання цифрових сервісів, бюджетів у форматі open data, електронних петицій, онлайн-трансляцій засідань рад, теж наближає громади до стандартів прозорості та підзвітності. Все більше громад починають впроваджувати етичні кодекси, організовувати тренінги з доброчесності, відкритих даних, фінансової грамотності для депутатів, старост, працівників виконкомів. За підтримки міжнародних проєктів (U-LEAD, DOBRE, USAID, ПРООН) громади отримують доступ до найкращих практик доброго врядування, експертної допомоги та навчання, що сприяє імплементації стандартів доброчесності.

Так, проведене теоретичне дослідження дозволило дійти кількох важливих висновків щодо сутності, змісту та основ реалізації антикорупційної політики держави. По-перше, корупція є системним явищем, що проникає у всі сфери суспільного життя й несе загрозу демократичному розвитку, верховенству права, економічній стабільності та національній безпеці. Її природа зумовлена як інституційною слабкістю держави, так і низьким рівнем правової культури та суспільної відповідальності. По-друге, антикорупційна політика є цілеспрямованою державною діяльністю, спрямованою на запобігання, виявлення, обмеження та усунення причин і проявів корупції. Вона має бути комплексною, системною, узгодженою з іншими політиками у сферах державного управління, безпеки, правосуддя, освіти й місцевого самоврядування.

Формування антикорупційної політики спирається на низку теоретичних підходів: інституціональний (який фокусується на посиленні державних та антикорупційних органів), правовий (забезпечення верховенства права), поведінковий (підвищення культури доброчесності) та управлінський (впровадження механізмів прозорості, підзвітності та контролю). Тому, успішна

реалізація антикорупційної політики неможлива без опори на міжнародні стандарти, зокрема Конвенцію ООН проти корупції, рекомендації GRECO, практики OECD та принципи належного врядування. Ці стандарти акцентують на необхідності прозорості, доброчесності, захисту викривачів, запобігання конфлікту інтересів і посиленому громадському контролю.

Реалізація антикорупційної політики має спиратися не лише на каральні механізми, а й на превентивні інструменти: підвищення інституційної спроможності, розвиток електронного врядування, формування етичної поведінки посадовців, просвіта населення. Таким чином, теоретичне підґрунтя антикорупційної політики потребує постійного оновлення, врахування новітніх викликів та тенденцій, зокрема у сфері децентралізації, цифровізації, безпеки розвитку громад. Надалі це дозволяє перейти до вивчення особливостей реалізації антикорупційної політики безпосередньо в територіальних громадах.

Реалізація державної політики протидії корупції в громадах України поступово переходить на якісно новий рівень, орієнтуючись на міжнародні стандарти доброчесності. Попри певні досягнення, перед громадами все ще стоять виклики, пов'язані з інституційною слабкістю, кадровим голодом, опором змінам та браком культури публічної підзвітності. Для подолання цих бар'єрів важливо не лише вдосконалювати законодавство, а й підтримувати розвиток інституційної спроможності громад, забезпечувати системну освіту для посадовців та активно залучати громадськість до процесів управління.

РОЗДІЛ 2.

АНАЛІЗ МЕХАНІЗМІВ РЕАЛІЗАЦІЇ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ В ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАДАХ УКРАЇНИ

2.1. Основні виклики для безпеки розвитку територіальних громад в умовах зростання корупційних ризиків

У процесі децентралізації та реформування місцевого самоврядування територіальні громади отримали розширені повноваження, автономію у

прийнятті рішень і прямий доступ до бюджетних ресурсів. Однак ці зміни відбуваються в умовах нестабільного правового поля, обмежених адміністративних ресурсів і високого рівня корупційних ризиків. Це створює серйозні виклики для безпеки розвитку громад як у соціальному, економічному, так і в управлінському вимірах. Один з найгостріших викликів – це непрозоре управління фінансовими та майновими ресурсами, яке часто супроводжується зловживаннями з боку посадовців. В умовах слабого контролю та формального громадського нагляду посадові особи можуть: розподіляти бюджетні кошти на користь «своїх» компаній; здійснювати сумнівні земельні операції; ігнорувати пріоритети громади на користь особистих чи корпоративних інтересів [27].

Це безпосередньо шкодить соціально-економічній безпеці громади та підриває довіру мешканців до влади. Корупція демотивує компетентних спеціалістів, сприяє призначенню «зручних» керівників, руйнує систему внутрішнього контролю, викривлює кадрову політику. У результаті:

- громади не можуть ефективно реалізовувати проекти розвитку;
- відбувається деградація місцевого управління;
- втрачається здатність швидко реагувати на загрози (економічні, екологічні, безпекові) [16].

Наслідком корупції є соціальна несправедливість, коли доступ до послуг, допомоги або рішень мають лише «наближені», це формує відчуття безправ'я, апатії та зневіри у мешканців, особливо молоді, що може провокувати міграцію, протестні настрої, зниження громадської активності. Корупційні скандали, відсутність публічності у прийнятті рішень, закритість влади ведуть до легітимізаційної кризи, а громадяни перестають вірити у чесність виборів, ефективність рад, доцільність сплати податків. Це послаблює безпекову стійкість громади, відкриваючи простір для зовнішніх маніпуляцій, деструктивного впливу або політичного радикалізму.

Корупційні ризики значно знижують інвестиційну привабливість громади, оскільки інвестори не готові працювати в умовах непрозорості,

відкатів і відсутності гарантій правового захисту. Це також заважає співпраці з міжнародними донорами, які висувають чіткі вимоги до відкритості, конкуренції та підзвітності. Коли розвиткові проекти реалізуються корупційними методами, громада стикається з неякісними дорогами, школами, лікарнями, розкраданням коштів на модернізацію водопостачання, енергетики, безпекових систем, підвищенням техногенних ризиків і зниженням рівня життєвої безпеки.

Масштаби корупції в Україні залишаються значними, попри вжиті антикорупційні заходи. Корупційні явища руйнують основи відкритості й підбивають суспільну довіру до органів влади, включно з місцевою та регіональною владою. У сфері державного управління регіональним розвитком корупція проявляється через маніпуляції з бюджетними коштами, непрозорі державні закупівлі, визначення підрядників за упередженими критеріями, а також під час приватизації державного майна. Унаслідок цього спотворюються ринкові умови, порушуються принципи чесної конкуренції, виникають бар'єри для підприємництва, і зменшується прозорість економічних процесів.

2.2. Діагностика проблем та інструментів реалізації антикорупційної політики в територіальних громадах

Отже, в Україні формування регіональної політики, заснованої на жорсткій вертикальній моделі управління, призвело до зниження прозорості та підвищення корупційних ризиків. Це зумовлює потребу в зміні підходів до державного управління регіональним розвитком, особливо в умовах євроінтеграції, яка вимагає запровадження нових моделей співпраці між центральною та регіональною владою за європейськими стандартами.

Наслідками корупції в регіональній політиці є:

1. Ігнорування ролі громад у прийнятті рішень, так територіальні громади усуваються від участі у формуванні бюджетних програм і планів розвитку, які часто реалізуються органами влади в умовах ручного управління.

2. Тіньові взаємини між владою та бізнесом. Нелегальні угоди між чиновниками та бізнес-суб'єктами стають поширеною практикою, особливо у сфері розподілу коштів на державні закупівлі.

3. Неправомірне використання ресурсів, так зловживання владою у розпорядженні місцевими активами, такими як земельні ділянки, створює додаткові ризики для розвитку громад. Для вирішення цих проблем необхідне впровадження більш прозорої та децентралізованої моделі управління, яка б забезпечила участь громад у прийнятті рішень та створила ефективний механізм запобігання корупції [12].

Корупція у сфері державного управління регіональним розвитком часто проявляється в наступних напрямках, виникають зловживання під час надання ліцензій для підприємницької чи виробничої діяльності, а також дозволів на встановлення об'єктів роздрібної торгівлі або реклами, під час приватизації державної власності. Серед поширених корупційних дій – навмисне заниження вартості об'єктів, маніпуляції під час аукціонів, створення штучних перешкод для потенційних покупців, непрозорість при наданні пільг, встановленні інвалідності, розподілі путівок на лікування, визначенні контрактної форми

навчання у закладах освіти. Сюди ж належить маніпуляція цінами на ліки та втручання у навчальний або медичний процес.

Неправомірні дії у розпаюванні земель, нецільове використання заповідних територій, виділення ділянок під приватне будівництво або виведення земель із сільськогосподарського користування. Проблемою залишається непрозорість у формуванні тарифів. Відсутність ефективного контролю за фінансами призводить до зловживань у сфері постачання води, газу, тепла та послуг із водовідведення. Найбільш уразливі до корупції – пологові будинки, лікарні, поліклініки. Прояви включають псевдодіагностику, фальсифікацію медичної документації, отримання хабарів за операції, нецільове використання благодійних коштів. Завищення вартості товарів і послуг, зниження якості продукції, маніпуляції з умовами контрактів та технічними стандартами. Недосконала правова база дозволяє уникати відповідальності за порушення тендерних процедур. Причинами поширення корупції у закупівлях є нечіткість законодавства, що регулює тендери, невідповідність між збитками державі та розміром покарань для винних осіб, висока вартість подачі скарг на процедури закупівель [1].

Для ефективного реформування державного управління в контексті антикорупційної політики потрібно втілити використати наступні інструменти:

- проведення освітніх програм для підвищення правової обізнаності та культури населення, розробка й впровадження навчальних планів із антикорупційною тематикою;
- інформування про прояви корупції, публічне викриття корупціонерів і популяризація заходів боротьби з корупцією через сучасні інформаційні технології (соціальні мережі, мобільні додатки) і традиційні ЗМІ;
- перехід до виключно грошових форм розрахунків у господарській діяльності;
- спрощення процедур податкової звітності та сплати платежів;
- скорочення кількості необхідних ліцензій і дозволів, а також розмежування функцій контролю і надання адміністративних послуг;

- реформування державної служби для підвищення її професійності;
- забезпечення прозорості під час приватизації, проведення державних закупівель і тендерів [1].

Боротьба з корупцією у сфері надання публічних послуг здійснюється через організацію консультаційних служб для інформування населення про послуги, що надаються державними установами, громадський моніторинг випадків корупції з подальшим публічним висвітленням, залучення громадських організацій до контролю за діяльністю підприємств, які надають послуги, створення об'єднань співвласників багатоквартирних будинків і поступове впровадження страхової медицини.

Для запобігання корупції у формуванні місцевих бюджетів потрібно провести оптимізацію територіальних громад для запровадження прямих бюджетних відносин між державним і місцевими бюджетами та реформувати систему міжбюджетних трансфертів для чіткого визначення обсягів дотацій і їх цільового використання. Також, в громадах має зростати роль громадського контролю за діяльністю влади, створюватись філії національних антикорупційних організацій з регіональними представництвами для забезпечення взаємодії громадськості й влади. Проведення громадської антикорупційної експертизи нормативно-правових актів приведе до зміцнення інституційної спроможності неурядових організацій та їх міжнародна співпраця.

Посилення підзвітності органів місцевого самоврядування через запровадження звітності місцевих адміністрацій перед районними й обласними радами щодо виконання бюджетів, приватизації майна, державних закупівель та інших важливих рішень та надання методичної допомоги працівникам місцевого самоврядування для запобігання порушенням, які можуть мати корупційний характер. Ці дії мають відбуватись паралельно з практичною дерегуляцією та скасуванням відповідальності підприємців за технічні помилки у звітності, якщо вони не спричинили збитків бюджету, з дотриманням норм законів про регуляторну політику та державний контроль у сфері

господарювання та удосконалення системи платних адміністративних послуг для уникнення їх комерціалізації [4].

2.3. Інституційні механізми виявлення та запобігання корупції у громадах

Інституційні механізми виявлення та запобігання корупції у громадах України – це сукупність структур, інструментів і процедур, які створені для протидії корупційним проявам на місцевому рівні. Вони охоплюють як державні, так і недержавні інституції, а також нормативно-правову базу, що регулює їх діяльність. Органи місцевої влади відіграють ключову роль у запобіганні корупції через затвердження антикорупційних програм (відповідно до Закону України «Про запобігання корупції»), призначення уповноважених осіб з питань запобігання корупції (антикорупційних уповноважених), які здійснюють контроль за дотриманням законодавства, прозорість бюджетного процесу – відкриті публічні слухання, участь громадськості у формуванні бюджету, звітування про використання коштів. Вагоме місце має займати впровадження електронних систем – системи електронних закупівель (Prozorro), електронного документообігу, відкритих даних [4].

Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК) має здійснювати моніторинг антикорупційної політики на місцевому рівні, контролювати декларування доходів посадовців органів місцевого самоврядування, проводити перевірки конфлікту інтересів, надавати методичну допомогу громадам у створенні антикорупційних програм. Державне бюро розслідувань (ДБР), Національна поліція, НАБУ сьогодні розслідують корупційні правопорушення, зокрема посадовців місцевих органів. Ініціативи на кшталт «DOZORRO» чи «Громадський бюджет» дозволяють мешканцям моніторити витрати та впливати на рішення влади.

У великих громадах створюються служби внутрішнього аудиту, які оцінюють ефективність використання ресурсів та відповідність процедур. В громадах здійснюється внутрішній фінансовий контроль за дотриманням бюджетної дисципліни, підвищується кваліфікація посадових осіб щодо антикорупційного законодавства, розробляються кодекси етики для працівників органів місцевого самоврядування, проводяться інформаційні кампанії серед громадян щодо прав, механізмів скарг і повідомлень про порушення.

Як стало зрозуміло з вищезазначеного, найкраще корупція себе почуває в сфері державних закупівель. З метою запобігання корупційним проявам у сфері державних закупівель 6 червня 2010 року був ухвалений Закон України «Про здійснення державних закупівель» (реєстраційний № 2289-17). Прийняття цього закону стало значущим кроком на шляху до стабілізації ситуації у зазначеній сфері [30]. Проте, окремі аспекти проблеми залишаються невирішеними, що створює умови для можливих зловживань:

1. Вимоги до учасників: Перелік документів, що підтверджують відповідність учасників кваліфікаційним критеріям, визначається замовниками на їхній власний розсуд, що може спричинити суб'єктивність у процесі відбору.

2. Розмір плати за оскарження: Встановлено досить високі збори за подання скарг щодо державних закупівель – 5000 грн для товарів і послуг та 15000 грн для робіт. Це обмежує можливості захисту прав, порушених під час проведення закупівель.

3. Відсутність регулювання: Загальний порядок державного регулювання та контролю у сфері закупівель залишається чітко не визначеним [21].

На рівні регіонів підприємці та громадяни часто стикаються з круговою порукою, коли місцеві посадовці, податкові й митні органи підтримують одне одного. Корупція супроводжує діяльність різних державних інституцій, таких як бюро технічної інвентаризації, пожежні інспекції, санітарно-епідеміологічна служба, митниця та податкова інспекція. Ці установи, наділені контрольно-дозвільними повноваженнями, нерідко використовують їх для зловживань [5].

Шляхи вирішення: Для мінімізації корупції у цих сферах слід здійснити дерегуляцію, скоротити кількість інструкцій і дозвільної документації, а також забезпечити прозорість процесу надання адміністративних послуг.

Недоліки у правовому регулюванні формування та виконання місцевих бюджетів створюють сприятливі умови для корупційних зловживань:

1. Децентралізація коштів: У деяких випадках застосовуються суб'єктивні, неврегульовані механізми розподілу фінансів.

2. Роль місцевих рад: Значна частина повноважень із розподілу обсягу трансфертів між бюджетами міст районного значення, селищ і сіл зосереджена в обласних і районних радах. Це може сприяти лобіюванню інтересів посадовців, які віддають перевагу особистим вигодам, а не реальним потребам місцевих громад.

Антикорупційна мережа ОЕСР зазначає, що значне поширення корупції в Україні пов'язане з відсутністю сильної громадської організації, здатної систематично протидіяти цьому явищу. Наразі зареєстровано понад 100 організацій, які декларують антикорупційну діяльність, переважно на регіональному та місцевому рівнях. Проте багато з них припиняють роботу незабаром після створення.

Часто такі організації створюються виключно для отримання грантових коштів, але фактично не займаються боротьбою з корупцією. Це формує негативне ставлення суспільства до таких ініціатив. На регіональному рівні потенціал у боротьбі з корупцією можуть мати агенції регіонального розвитку. Однак їх діяльність нерідко є декларативною, а відсутність нормативно-правової бази обмежує можливості реалізації антикорупційних заходів.

Ефективна боротьба з корупцією потребує розвитку демократії та активного включення громадянського суспільства. Успішні антикорупційні ініціативи в окремих регіонах можуть слугувати доказом дієвості державної політики у цій сфері.

Система державного управління регіональним розвитком відіграє важливу роль у подоланні корупції. Її завданням є забезпечення активної участі населення через:

- об'єднання зусиль приватного сектору, громадськості та органів місцевого самоврядування;
- створення механізмів для участі громадян у прийнятті рішень (громадські слухання, обговорення проектів нормативних документів, у тому числі регуляторних актів), що дозволяє підвищити прозорість ухвалення рішень та оцінити їх виконання через громадські експертизи;
- забезпечення відкритого доступу до інформації та організація заходів для інформування населення;
- формування негативного ставлення до корупції та підтримка прозорості й законності в управлінських рішеннях, що стосуються повсякденного життя громадян;
- освітні ініціативи з популяризації верховенства права, подолання правового нігілізму та підвищення правової свідомості населення.

Отже, зростання корупційних ризиків у територіальних громадах створює пряму загрозу їхньому сталому розвитку, безпеці, довірі громадян до влади та загальній спроможності до самоврядування. Подолання цих викликів можливе лише за умови комплексного підходу: впровадження дієвої антикорупційної політики, посилення громадського контролю, професіоналізації посадовців, цифровізації процесів управління та інтеграції міжнародних стандартів доброчесності на місцевому рівні.

Проведений аналіз механізмів реалізації антикорупційної політики в територіальних громадах України свідчить про наявність як позитивних тенденцій, так і системних викликів, що перешкоджають ефективній протидії корупції на місцевому рівні. По-перше, інституційна база для запобігання та протидії корупції у громадах поступово формується. Значну роль у цьому процесі відіграють органи місцевого самоврядування, які впроваджують антикорупційні програми, запроваджують внутрішній контроль,

використовують електронні інструменти прозорості (зокрема системи Prozorro, відкриті дані, публічні бюджети). По-друге, взаємодія з центральними органами державної влади, зокрема з НАЗК, ДБР, НАБУ, створює умови для виявлення серйозних корупційних порушень, проте потребує покращення координації та підвищення спроможності на місцях реагувати на виявлені ризики. По-третє, роль громадськості, журналістів і громадських організацій у здійсненні контролю за діяльністю влади є суттєвою, проте її потенціал використовується не в повній мірі через низький рівень правової культури та слабкий зворотний зв'язок з владою.

Відсутність уніфікованих стандартів антикорупційної політики для територіальних громад, нестача кваліфікованих кадрів та обмежене фінансування залишаються ключовими перешкодами для побудови ефективної локальної системи запобігання корупції. Таким чином, для забезпечення дієвої реалізації антикорупційної політики у громадах необхідне зміцнення інституційної спроможності місцевих органів влади, розвиток кадрового потенціалу, системна просвіта населення, а також налагодження ефективної взаємодії між усіма учасниками антикорупційного процесу.

РОЗДІЛ 3.

НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ РЕАЛІЗАЦІЇ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В КОНТЕКСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

3.1. Імплементация зарубіжного досвіду побудови стратегій антикорупційної політики на рівні місцевого самоврядування

Країни Європейського Союзу мають значний досвід у боротьбі з корупцією, розробляючи й впроваджуючи різноманітні законодавчі акти та інструменти, які спрямовані на запобігання корупційним проявам та захист фінансових інтересів ЄС. Це включає створення незалежних антикорупційних органів, розбудову механізмів прозорості та підзвітності, а також впровадження ефективних систем контролю. Розглянемо основні елементи антикорупційного законодавства ЄС та порівняємо їх із антикорупційними структурами в Україні.

1. Директива 2017/1371 про боротьбу з шахрайством і захист фінансових інтересів Європейського Союзу через кримінальне право: Ця директива має на меті уніфікувати кримінальне законодавство країн-членів ЄС для боротьби з шахрайством і іншими порушеннями, що шкодять фінансовим інтересам ЄС. Вона встановлює мінімальні норми для визначення злочинів та покарань, зокрема шахрайства, корупції, незаконного привласнення коштів і відмивання грошей. Також передбачені чіткі правила щодо юрисдикції та міжнародної співпраці у розслідуванні та переслідуванні таких злочинів [37].

2. Директива 2014/95/ЄС щодо розкриття нефінансової інформації: Ця директива вимагає від великих компаній (понад 500 працівників) звітувати про свою антикорупційну діяльність, а також про екологічні та соціальні питання. Це дозволяє зацікавленим сторонам, включаючи інвесторів, оцінити нефінансові ризики та вплив діяльності компаній на суспільство [37].

3. Директива 2019/1937 щодо захисту викривачів: Окреслює єдині стандарти для захисту осіб, які повідомляють про порушення законодавства ЄС

у різних сферах, таких як публічні закупівлі, фінансові послуги та охорона здоров'я. Вона гарантує правовий захист від звільнення або інших форм переслідування та створює внутрішні та зовнішні канали для анонімного повідомлення про правопорушення [37].

4. Директива 2015/849 про боротьбу з відмиванням грошей та фінансуванню тероризму: Ця директива спрямована на запобігання використанню фінансової системи для відмивання грошей та фінансування тероризму, вимагаючи від фінансових установ здійснювати ретельну перевірку клієнтів і повідомляти про підозрілі операції [38].

Україна також вживає заходів для боротьби з корупцією, і порівняння антикорупційних структур в ЄС і Україні може виявити корисні підходи для вдосконалення національної системи. Так у Польщі, Центральне антикорупційне бюро (СВА) Польщі, створене в 2006 році, має право проводити розслідування та оперативно-розшукову діяльність. СВА активно займається запобіганням корупції через освітні програми та контроль за державними закупівлями. Однак організація стикається з політичним тиском і потребує додаткових ресурсів для ефективної роботи [37]. Національний антикорупційний директорат (DNA) Румунії, заснований у 2002 році, спеціалізується на розслідуванні корупційних злочинів серед високопосадовців. DNA має великі успіхи в боротьбі з корупцією, але також стикається з політичним тиском, що може загрожувати його незалежності [18].

В Німеччині антикорупційна політика реалізується через Міністерство внутрішніх справ та Федеральне управління кримінальної поліції. Крім того, кожен з 16 федеральних земель має власні антикорупційні органи, які співпрацюють з федеральними структурами. Німеччина досягла значних успіхів завдяки регулярним аудиторам та моніторингу діяльності державних установ [39].

В Україні також існує комплекс антикорупційних заходів, що включає спеціалізовані органи, такі як НАБУ та НАЗК, впровадження системи електронного декларування та прозорих закупівель. Проте для досягнення

сталих результатів важливо забезпечити незалежність цих органів, поліпшити їхню ефективність і сприяти активній участі громадян у боротьбі з корупцією.

Порівнюючи антикорупційне законодавство України та ЄС, можна зазначити кілька ключових відмінностей і схожостей. Обидві системи мають спеціалізовані органи для боротьби з корупцією, однак органи в країнах ЄС зазвичай мають більше незалежності та ресурсів. Прозорість і підзвітність також є критичними напрямками для України, де механізми ще потребують вдосконалення. Законодавча база України активно адаптується до європейських стандартів, але для повної гармонізації з нормами ЄС необхідно ще багато зробити.

Україна за останні роки зробила значний прогрес у створенні ефективної антикорупційної системи. Основними законодавчими актами та інститутами, що сприяють цьому, є:

1. Закон України «Про запобігання корупції» (№ 1700-VII від 14 жовтня 2014 року), який визначає основи боротьби з корупцією в Україні, зокрема правові та організаційні принципи роботи антикорупційних органів. Він передбачає механізми запобігання та виявлення корупційних правопорушень, зокрема врегулювання конфлікту інтересів серед держслужбовців та вимогу декларувати доходи і майновий стан через електронну систему. Окрім того, закон передбачає перевірку відповідності доходів держслужбовців їхнім стилям життя та антикорупційну експертизу нормативно-правових актів [26].

2. Закон України «Про Національне антикорупційне бюро України» (№ 1698-VII від 14 жовтня 2014 року) визначає роль НАБУ як спеціалізованого органу для боротьби з корупцією на високому рівні державної влади. НАБУ має право проводити оперативно-розшукову діяльність, здійснювати досудові розслідування і застосовувати заходи забезпечення кримінального провадження, співпрацюючи з іншими правоохоронними органами, зокрема Спеціалізованою антикорупційною прокуратурою (САП) [27].

3. Закон України «Про Вищий антикорупційний суд» (№ 2447-VIII від 7 червня 2018 року) створює Вищий антикорупційний суд, який спеціалізується

на розгляді кримінальних справ щодо корупційних правопорушень, скоєних високопосадовцями. ВАКС є частиною судової системи України і вимагає високих кваліфікаційних вимог до кандидатів на посаду суддів [22].

4. Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК), яке було створене в 2015 році, є органом виконавчої влади, що контролює дотримання антикорупційного законодавства, перевіряє декларації держслужбовців, розробляє антикорупційні програми та забезпечує захист прав викривачів корупції [17].

5. Система електронних закупівель ProZorro була розроблена для забезпечення прозорості в державних закупівлях, зменшення корупційних ризиків та покращення ефективності використання бюджетних коштів. Всі етапи закупівель проходять через відкриту електронну платформу, що дозволяє здійснювати моніторинг і контролювати процес закупівель, попереджаючи корупційні схеми [25].

Ці органи та інструменти створюють основи для ефективної боротьби з корупцією в Україні, хоча їх подальша модернізація та посилення є необхідними для досягнення стійких результатів.

Основними викликами для України є забезпечення політичної підтримки й незалежності антикорупційних органів, фінансування та підготовка кваліфікованих кадрів. Важливо також посилити роль громадянського суспільства в моніторингу та контролі за антикорупційними заходами. Загалом, хоча в Україні спостерігаються позитивні зміни, такі як зростання кількості розслідуваних корупційних справ, проблеми, пов'язані з політичним тиском, недостатнім фінансуванням і потребою вдосконалення законодавства, залишаються актуальними. У висновку можна сказати, що адаптація кращих практик антикорупційного законодавства країн ЄС є важливим етапом у посиленні боротьби з корупцією в Україні та необхідним кроком для успішної інтеграції до європейського правового простору. Це потребує комплексних зусиль на всіх рівнях влади та активної участі громадян.

3.2. Цифровізація надання адміністративних послуг в територіальних громадах як основа запобігання корупції

Протягом понад трьох років діяльності Міністерства цифрової трансформації України було доведено, що цифровізація є одним з найефективніших інструментів у боротьбі з корупцією. Лише у 2020–2021 роках запровадження онлайн-послуг принесло економічний та антикорупційний ефект на суму понад 16,3 млрд грн. А загальний потенціал антикорупційного та економічного впливу цифрових змін протягом двох років становить 48 млрд грн. Міністерство цифрової трансформації фактично виконує функції антикорупційного органу, оскільки автоматизовані послуги з мінімальним втручанням чиновників знижують ймовірність корупційних зловживань. По-перше, цифровізація дозволяє заощаджувати державні кошти, а по-друге, сприяє зміні суспільної культури, сприяючи зникненню побутових форм корупції – від неформальних «подарунків» за лікарняні листи до значних хабарів при розмитненні авто [15].

Один із найбільш значних прикладів – цифрова трансформація сфери будівництва. Це одна з найбільш корумпованих та складних галузей в Україні, де корупційні схеми сягали величезних масштабів. Раніше реєстр Державної архітектурно-будівельної інспекції був у приватних руках і часто використовувався для отримання хабарів за внесення даних про об'єкти. Однак у 2021 році було запроваджено новий державний будівельний реєстр та Єдину державну електронну систему у сфері будівництва. Лише у 2022 році ці зміни принесли 1,5 млрд грн антикорупційного ефекту і 9,6 млрд грн економії. Тепер українці можуть отримати 14 різних будівельних послуг онлайн без черг, паперів і хабарів [15].

Ще одним значним досягненням стало впровадження електронних лікарняних. Щороку в Україні близько 5,5 млн людей оформлюють лікарняні, що складає 18 млрд грн виплат. Завдяки цифровій системі лікарняний може бути виданий лише лікарем, а це виключає можливість оформлення

підроблених або «задніх» лікарняних. Всі виплати можуть бути перевірені і контролюються, що забезпечує їхню ефективність. Ця система полегшила роботу медиків і пацієнтів, і вже через рік було оформлено 10 млн електронних лікарняних. Це дозволяє заощаджувати державі 4 млрд грн щорічно [16].

Це лише частина масштабної цифрової реформи, що доводить, що чим більше послуг переводяться в онлайн, тим прозорішою стає система. Створена основа для цифрової держави, яка дозволяє запускати нові послуги майже щотижня. Також, розроблена цифрова карта реформ – список ключових проєктів, над якими будемо працювати в найближчі півроку. Кожен з цих проєктів має суттєвий антикорупційний потенціал. Важливо, щоб кожен проєкт був прозорим і зрозумілим для громадян, адже це підвищує імідж країни та допомагає залучати нові інвестиції.

Одним з головних пріоритетів для України є відновлення після війни, і цей процес повинен бути максимально прозорим. Для цього ми цифровізували процес відбудови, створивши Реєстр пошкодженого та знищеного майна, який допоможе скласти чіткий план відновлення та компенсувати збитки громадянам. В майбутньому планується розробка аналітичної системи для забезпечення повної прозорості процесу, щоб українці та міжнародні партнери могли стежити за тим, як розподіляються кошти на відновлення країни [34].

Ще один важливий проєкт – розмитнення автомобілів через «Дію». Зараз на митниці існує великий рівень корупції, який оцінюється в 50–150 млн доларів на рік. Цифровізація цього процесу дозволяє мінімізувати людський фактор і усунути можливість маніпулювання ціною автомобіля. Впровадження нової формули для розрахунку митних платежів, яка ґрунтується на фіксованих показниках, виключить корупційні схеми.

В Україні існує великий тіньовий ринок алкоголю та тютюну, і кожна п'ята пачка сигарет або третя пляшка алкоголю продається нелегально. Це призводить до значних втрат для бюджету, оскільки країна втрачає понад 30 млрд грн щороку через контрафактну продукцію. Йде робота над впровадженням системи, яка дозволить фіксувати всі операції з переміщення,

зберігання та продажу цих товарів. Кожен товар буде мати спеціальний код, що дозволяє перевірити його через додаток «Дія». Це дозволить скоротити нелегальний ринок і збільшити надходження до бюджету на 15 % [16].

Активно йде робота над зменшенням кількості ліцензій та дозволів, які ускладнюють доступ бізнесу до ринку. Зараз в Україні є понад тисячу таких дозволів, кожен з яких створює можливості для корупції. Ми плануємо скоротити їх кількість на половину і зробити решту автоматизованими, що значно полегшить ведення бізнесу та зменшить корупційні ризики. Минулого року розпочалася масштабна цифрова трансформація соціальної сфери, створивши Єдину інформаційну систему соціальної сфери. Україна витрачає понад 800 млрд грн на соціальні послуги, і завдяки цифровізації ми зможемо зробити цей процес прозорим, ефективним і адресним, що дозволить заощаджувати до 30 млрд грн на рік і забезпечить справедливий розподіл коштів серед тих, хто їх найбільше потребує [33].

Так, удосконалення механізмів реалізації антикорупційної політики в територіальних громадах України набуває особливого значення в умовах сучасних викликів національній безпеці. Корупція на місцевому рівні не лише послаблює ефективність управління, але й створює загрози для стійкості держави, знижуючи довіру громадян до влади, дестабілізуючи соціально-економічну ситуацію та підриваючи обороноздатність країни. Важливим напрямом є інституційне зміцнення місцевих органів влади, зокрема шляхом стандартизації антикорупційних процедур, створення постійно діючих антикорупційних підрозділів та підвищення рівня фахової підготовки посадових осіб.

У контексті національної безпеки особливої актуальності набуває запровадження цифрових інструментів контролю (електронні реєстри, відкриті дані, аналітика публічних закупівель), що дозволяє зменшити простір для корупційних ризиків, унеможливити зловживання в умовах воєнного або кризового стану. Ключовим є також посилення участі громадян у прийнятті рішень та механізмів зворотного зв'язку, що дозволяє швидше виявляти

порушення та запобігати системним зловживанням. Крім того, взаємодія з правоохоронними органами та спецслужбами, а також інтеграція антикорупційної політики громад до стратегічного планування безпеки (наприклад, у місцеві програми розвитку громад і оборонного планування) повинна стати обов'язковою складовою системи управління ризиками. Отже, протидія корупції в громадах є не лише інструментом доброго врядування, а й важливим елементом забезпечення внутрішньої стійкості України в умовах гібридних загроз, зовнішнього тиску та війни.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження підтвердило важливість комплексного підходу до державної політики протидії корупції для забезпечення безпеки та розвитку територіальних громад. Корупція залишається одним із ключових викликів для місцевого самоврядування, створюючи загрози економічній, соціальній та політичній стабільності. Її наслідки включають неефективне використання ресурсів, зниження рівня довіри до органів влади, гальмування інвестицій та реалізації програм розвитку.

У ході дослідження встановлено, що формування та реалізація антикорупційної політики на місцевому рівні має враховувати такі аспекти:

1. Посилення прозорості управлінських процесів. Успішна боротьба з корупцією потребує забезпечення доступу до інформації для громадян і підвищення підзвітності органів влади. Важливими кроками є впровадження системи електронного врядування, створення відкритих реєстрів даних і розширення можливостей громадського контролю за діяльністю місцевих адміністрацій.

2. Цифровізація адміністративних послуг. Електронні сервіси, такі як онлайн-декларування, державні закупівлі через систему ProZorro або цифровізація надання соціальних послуг, дозволяють значно зменшити корупційні ризики шляхом мінімізації людського фактора у процесі ухвалення рішень. Впровадження новітніх технологій сприятиме підвищенню ефективності роботи органів місцевого самоврядування.

3. Підвищення кваліфікації державних службовців. Освіта і підготовка кадрів є ключовими для формування доброчесності серед посадових осіб. Рекомендовано розробити навчальні програми, спрямовані на розвиток навичок у сфері антикорупційної діяльності, управління ризиками та використання електронних інструментів.

4. Впровадження антикорупційної культури. Формування негативного ставлення до корупції серед населення та представників влади є важливим

елементом довгострокової стратегії. Громадянське суспільство має відігравати провідну роль у цій сфері шляхом популяризації доброчесності, громадського моніторингу й викриття корупційних практик.

5. Залучення міжнародного досвіду. Аналіз кращих практик країн Європейського Союзу показав ефективність таких заходів, як запровадження антикорупційних директив, створення спеціалізованих органів, захист викривачів корупції та підвищення прозорості державного управління. Адаптація цих підходів до українських реалій сприятиме зміцненню антикорупційної політики.

Дослідження також показало, що ключовим завданням державної політики є створення умов для реалізації потенціалу територіальних громад. Прозорість фінансування, справедливий розподіл ресурсів та участь громадян у прийнятті рішень формують основу для забезпечення сталого розвитку.

Рекомендації, розроблені в межах роботи, включають: удосконалення законодавчої бази з урахуванням міжнародних стандартів у сфері протидії корупції; оптимізація місцевих бюджетів через запровадження прозорих механізмів формування й використання коштів; реформа дозвільної системи шляхом скорочення кількості ліцензій і дозволів та переведення їх у цифровий формат; розвиток громадського контролю через створення платформ для подання скарг і пропозицій, а також забезпечення участі громадян у моніторингу бюджетів і проєктів.

Загалом, реалізація запропонованих заходів сприятиме зміцненню доброчесності, підвищенню ефективності управління та створенню сприятливих умов для розвитку територіальних громад. Успіх цих ініціатив залежить від активної участі всіх зацікавлених сторін – державних органів, місцевого самоврядування, бізнесу, громадян і міжнародних партнерів.

Дослідження підтверджує, що боротьба з корупцією на місцевому рівні є не лише викликом, а й можливістю для створення прозорої системи управління, що стане запорукою безпеки та добробуту територіальних громад України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Аналітичний звіт щодо корупційних ризиків у сферах надання адміністративних послуг та контрольно-наглядової діяльності публічної адміністрації в Україні URL : <http://www.minjust.gov.ua/0/21894>.
2. Антикорупційна стратегія на 2021-2025 роки. URL: <https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2022/08/Antykoruptsiyna-strategiya-na-2021-2025-rr.pdf>.
3. Бусел В. Великий тлумачний словник сучасної української мови (2005). *LIBNAS | LIBRARY PORTAL OF NATIONAL ACADEMY OF SCIENCES OF UKRAINE*. URL: <https://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0000989>.
4. Валюшко В. «Щодо протидії корупції в системі державного управління регіональним розвитком». Аналітична записка. Національний інститут стратегічних досліджень. Відділ регіонального розвитку. 2024.
5. Виступ Президента України на засіданні Ради регіонів 15 вересня 2011 року URL : <http://www.president.gov.ua/news/21206.html>.
6. Війна і корупція. URL: https://zaxid.net/statti_tag50974/https://zaxid.net/viyna_i_korupsiya_n1557726.
7. Василевич В. Державна антикорупційна політика і запобігання та протидія корупції на публічній службі в органах державної влади і органах місцевого самоврядування, монографія. Видавництво Ліра-К, К., 2016. 524 с.
8. Державна антикорупційна програма 2023-2025: понад 1700 заходів у 15 сферах. URL: <https://lexinform.com.ua/zakonodavstvo/derzhavna-antikoruptsiyna-programa-2023-2025-ponad-1700-zahodiv-u-15-sferah/>.
9. Законодавство було написане криво – експерт про політичну кризу, що виникла внаслідок рішення КС. URL: <http://www.nrcu.gov.ua/news.html?newsID=94508>.
10. Звіт НАБУ за друге півріччя 2022 року. <https://nabu.gov.ua/report/zvit-drughe-pivrichchya-2022-roku>.

11. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції. Відомості Верховної Ради України. 2007. N 49.
12. Корупція: Український рецепт. *Антикорупційний портал – все про корупцію в Україні та боротьбу з корупцією*. URL: <http://www.acrc.org.ua/ua/news-and-events/news/all/korupczyya-ukraynskyj-reczept.html>.
13. Костенко Д. Поняття корупції, її сутнісні характеристики, основні підходи дослідження. Державно-управлінські студії. 2018. № 10. URL: <http://box5800.temp.domains/~ipkeduua/poniattiakoruptsii-yii-sutnisni-kharaktery%20styky-osnovni-pidkhody-doslidzhennia/>.
14. Лунеев В. Корупція: політичні, організаційні і правові проблеми. Держава і право. 2000. № 4. С. 99–111.
15. Мельник М. Корупція – корозія влади (соціальна сутність, тенденції та наслідки, заходи протидії). Юридична думка, К., 2004. 400 с.
16. Методичні рекомендації «Запобігання і протидія корупції в державних органах та органах місцевого самоврядування» від 16.10.2013 р. Міністерство Юстиції. <http://zakon3.rada.gov.ua/-laws/show/n0020323-13>.
17. НАЗК. Національне агентство з питань запобігання корупції. URL: <https://nazk.gov.ua/uk/>.
18. Національне антикорупційне бюро Румунії (DNA). Офіційний вебсайт. URL: <http://www.pna.ro/>.
19. Невмережицький Е. Корупція в Україні: причини, наслідки, механізми протидії : монографія. Київ : КНТ, 2008. 368 с.
20. Нонік В. Дослідження сутності та трактування поняття «корупція»: еволюційний аспект. Інвестиції: практика та досвід. 2019. № 3. С. 99–105.
21. ООН констатує: 80% українців живуть за межею бідності. URL: <http://expres.ua/news/2016/01/13/-168582-oon-konstatuye-80-ukrayinciv-zhyvut-mezheyu-bidnosti>.

22. Про Вищий антикорупційний суд : Закон України від 07.06.2018 № 2447-VIII : станом на 8 листоп. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2447-19#Text>.

23. Проект Закону про відновлення суспільної довіри до конституційного судочинства № 4288 від 29.10.2020. http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=70282.

24. Проект Закону України «Про відновлення дії окремих положень Закону України «Про запобігання корупції» та Кримінального кодексу України № 4304 від 02.11.2020. http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=70306.

25. Проект ProZorro: Прозорість державних закупівель в Україні. URL: <https://prozorro.gov.ua/>.

26. Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII : станом на 8 листоп. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>.

27. Про Національне антикорупційне бюро України : Закон України від 14.10.2014 № 1698-VII : станом на 10 груд. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18#Text>.

28. Річний звіт про діяльність ДБР 2022. <https://dbr.gov.ua/assets/files/zvit/zvit-pro-diyalnist-derzhavnogo-byuro-rozsliduvannya-2022-rik.pdf>.

29. Рішення Конституційного суду України у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України «Про запобігання корупції» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v013p710-20#Text>.

30. Розвиток законодавства з питань державних закупівель та проблемні питання його застосування URL : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/n0041323-11/conv/print1317324976403>.

31. Рудой К. Запобігання корупції як напрямок забезпечення міжнародної безпеки. *Правова держава*. 2015. № 19. С. 69–73.
32. Терещук О. Адміністративна відповідальність за корупційні правопорушення : дис. канд. юрид. наук : 12.00.07. Одеса, 2000. 177 с.
33. Федоров М. Діджиталізація проти корупції. Як цифрова трансформація сприяє прозорій роботі держави?. *Укрінформ - актуальні новини України та світу*. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-technology/3707925-didzitalizacia-proti-korupcii-ak-cifrova-transformacia-spriae-prozorij-roboti-derzavi.html>.
34. Цифровізація – найпотужніший інструмент мінімізації та запобігання корупції, – Голова НАЗК. *НАЗК | Національне агентство з питань запобігання корупції*. URL: <https://nazk.gov.ua/uk/tsyfrovizatsiya-najpotuzhnishyj-instrument-minimizatsiyi-ta-zapobigannya-koruptsiyi-golova-nazk/>.
35. Юридична енциклопедія: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. – К.: «Укр. енцикл.», 1998. ISBN 966-7492-00-1.
36. Ярошенко М., Шевчук З. Еволюція антикорупційного законодавства в Україні в період незалежності. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. Серія 18 : Економіка і право. 2016. Вип. 31. С. 38-44. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_018_2016_31_8.
37. CENTRAL ANTI-CORRUPTION BUREAU. *CENTRAL ANTI-CORRUPTION BUREAU*. URL: <https://cba.gov.pl/en>.
38. Directive - 2017/1371 - EN - EUR-Lex. *EUR-Lex – Access to European Union law – choose your language*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32017L1371>.
39. Federal Ministry of the Interior and Community. The Federal Criminal Police Office. URL: <https://www.bmi.bund.de/EN/topics/security/federal-criminal-police-office/federal-criminal-police-office-node.html>.